

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого мистецтва і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«ХУДОЖНЯ ЕМАЛЬ В САКРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ»**

Виконала: студентка 4 курсу, групи
ODR1-B19

023 Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація

Кожухівська Єлизавета Андріївна

Керівник:

Паур Ірина Василівна

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Урсу Наталія Олексіївна

Доктор мистецтвознавства, професор

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА	6
1.1. Основні чинники розвитку сакрального мистецтва в світі та Україні	6
1.2. Типологія творів сакрального мистецтва.....	15
РОЗДІЛ 2. СПЕЦИФІКА ТЕХНОЛОГІЇ ХУДОЖНЬОЇ ЕМАЛІ У ВИГОТОВЛЕНІ ТВОРІВ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА	25
2.1. Художня емаль як елемент декору в сакральному мистецтві	25
2.2. Техніко-технологічні особливості методів використання художньої емалі	35
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	53

ВСТУП

Актуальність: Тема художньої емалі є досить широко вивченою в наш час – все ще існують багато аспектів, які потребують подальшого розгляду та розвитку. По-перше, емаль є одним з найдавнішим матеріалом, який використовувався для створення художніх творів. Цей матеріал залишається популярним матеріалом в декоративно-прикладному мистецтві, зокрема у сакральному мистецтві, де емаль дозволяє майстрам створювати витончені та складні деталі та надає їм можливість передавати сильні емоції через колір і текстуру. По-друге, сакральне мистецтво, що включає у себе релігійні та духовні елементи, є важливою частиною культури багатьох народів, і воно продовжує зберігати свою актуальність до сьогоднішнього дня. Художня емаль, як один із елементів сакрального мистецтва, допомагає створювати красу та виражати духовність та релігійні переконання. По-третє, в сучасному світі відбуваються зміни у сприйнятті релігійності та духовності, що призводить до переосмислення ролі сакрального мистецтва у суспільстві. У цьому контексті дослідження та вивчення технік та матеріалів, що використовуються в сакральному мистецтві, таких як художня емаль, може допомогти краще зрозуміти та оцінити значення цього виду мистецтва для релігійної та духовної культури. Отже, визначена тема є актуальна в контексті історії мистецтва, формування релігійної та духовної культури, та розробки методики в технологічних процесах.

Об'єкт дослідження. Сакральне мистецтво в світі та Україні.

Предмет дослідження. Технології використання художньої емалі в сакральному мистецтві.

Мета. Дослідити історію розвитку художньої емалі в контексті сакрального мистецтва. Проаналізувати основні техніки та методи застосування художньої емалі в сакральному мистецтві. Дослідити роль сакрального мистецтва в світі та Україні. Розглянути естетичні та символічні аспекти використання емалі в сакральному мистецтві. Розглянути сучасні технології та

методи застосування художньої емалі в сакральному мистецтві та проаналізувати їх переваги та недоліки.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

- дослідити основні чинники розвитку сакрального мистецтва в світі та Україні з використанням художньої емалі;
- визначити особливості технологій художньої емалі у виготовленні творів сакрального мистецтва;
- проаналізувати техніко-технологічні особливості методів виготовлення творів сакрального мистецтва із використанням художньої емалі;
- зробити висновки про роль художньої емалі в сакральному мистецтві та її значення для релігійної та культурної спадщини людства;
- сформулювати рекомендацій щодо подальшого розвитку та застосування художньої емалі в сакральному мистецтві.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань використано такі методи: історичний метод, емпіричний метод, теоретичний метод, метод абстрагування, метод узагальнення, культурологічний метод, метод мистецтвознавчого аналізу.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та висновки дипломної роботи можуть бути використаними у практиці викладання курсів «Історія мистецтва» для здобувачів загальної середньої освіти та студентів спеціалізованих навчальних закладів культури і мистецтва. Розроблена технологічна карта може бути використана при виготовленні ювелірного виробу з застосуванням техніко-технологічних процесів художньої емалі

Апробація результатів дослідження. Основні результати роботи були апробовані у вигляді доповіді на II Всеукраїнському мистецькому симпозіумі пам'яті Бориса Михайловича Негоди «Верлібри пастелі» (7 квітня 2023 р.) з публікацією тези «Роль ювелірного мистецтва у формуванні національної ідентичності».

Структура дипломної роботи включає: вступ, два розділи, які містять по два підрозділи, висновки, список використаних джерел з 64 найменувань та 15 додатків. Загальний обсяг дипломної роботи – 65 сторінок. Основний текст викладено на 42 сторінках.

РОЗДІЛ І.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

1.1 Основні чинники розвитку сакрального мистецтва в світі та Україні

Сакральне мистецтво – це мистецтво, що пов'язане з релігією та духовністю. Основними чинниками розвитку сакрального мистецтва в світі та Україні є: релігійні переконання: релігійні переконання грали і грають ключову роль у розвитку сакрального мистецтва. Релігійні церкви та інші релігійні організації здебільшого є спонсорами та замовниками релігійного мистецтва [37, с. 76 – 79].

Культурна спадщина: сакральне мистецтво є частиною культурної спадщини багатьох країн світу, включаючи Україну. Існує два вплива на українське сакральне мистецтво – східний та західний. Схід послужив як генетичний фундамент української культури, візантійське мистецтво стає одним з вирішальних та головних чинників побудови державності Київської Русі, ідеологічною та духовною зброєю в поширенні віри, закладає фундаменти національного мистецтва. В той момент коли захід бурхливими хвилями омивав «візантійський» берег української культури [8, с. 176].

Мистецтво відображає культурні, етнічні та історичні особливості кожної країни. Технологічний прогрес: розвиток технологій та нових матеріалів дозволяє художникам створювати більш складні та ефективніші релігійні твори. Наприклад, в Україні використовують сучасні технології, щоб відновлювати старі ікони та фрески [25, с. 15].

Соціально-політичні фактори: соціально-політичні фактори можуть впливати на розвиток сакрального мистецтва, наприклад, в Україні відродження національної свідомості після отримання незалежності

призвело до популяризації української національної культури, включаючи сакральне мистецтво [17, с. 17].

Економічні фактори: економічні фактори також можуть впливати на розвиток сакрального мистецтва, оскільки багаті спонсори можуть фінансувати більш складні та коштовні проекти. Економічні фактори також відіграють важливу роль у розвитку сакрального мистецтва, оскільки без достатнього фінансування художники не зможуть створити більш складні та коштовні проекти. Багаті спонсори, в тому числі релігійні організації, держава, приватні компанії, можуть фінансувати проекти з використанням дорогих матеріалів, найсучасніших технологій та талановитих майстрів. У світі є багато прикладів проектів сакрального мистецтва, які були здійснені завдяки великому фінансуванню. Наприклад, Сікстинська капела в Римі, яка була прикрашена фресками Мікеланджело, була замовлена Папою Юлієм II і коштувала значну суму для того часу. У сучасному світі також можна згадати проекти, які отримали значну підтримку, наприклад, в Іспанії в 2004 році відкрили катедральний комплекс «Саграда Фамілія» століття, створений великим архітектором Антоніо Гауді, який фінансувався за рахунок пожертвувань та підтримки уряду [22, с. 111], (Рис. А 1).

В Україні також існують приклади проектів сакрального мистецтва, які отримали значне фінансування. Один з найбільш відомих – це реконструкція костелу святого Миколая у центрі Львова. Проект відновлення костелу тривав понад 10 років та включав в себе реставрацію старих фресок та статуй, а також створення нових. Реставраційні роботи були фінансовані за рахунок пожертвувань та державної підтримки [27, с. 49].

Узагалі, розвиток сакрального мистецтва в світі та Україні обумовлений багатьма факторами, які взаємодіють між собою. Ці фактори можуть бути культурними, релігійними, соціальними, політичними та економічними. Наприклад, у багатьох культурах світу релігійні обряди та практики мають велике значення, тому вони потребують належного оформлення та прикраси. Це може бути втілено у створенні сакральних

мистецьких творів, які слугують не тільки естетичною прикрасою, але й символічними елементами релігійного культу. Також, у релігійній традиції можуть бути певні вимоги до форми та змісту художніх творів, що може вплинути на їх стиль та спосіб виконання [13, с. 46].

Соціальні та політичні фактори також можуть впливати на розвиток сакрального мистецтва. Наприклад, у деяких країнах держава може бути замовником та фінансувати роботи з реставрації або створення нових сакральних творів. Також у деяких країнах можуть бути заборони на створення певних видів сакрального мистецтва або на їх використання в релігійних обрядах через соціальні та політичні обставини [23, с. 109].

На розвиток сакрального мистецтва можуть впливати також економічні фактори, зокрема фінансова підтримка та замовлення художніх творів. Фінансування може здійснюватися як приватними спонсорами, так і державними організаціями або релігійними установами. В деяких випадках економічні фактори можуть продовжувати розвиток сакрального мистецтва на території України. Наприклад, на території Закарпаття відбувається розвиток туризму, що сприяє розвитку ремесел та мистецтва, зокрема, сакрального. Туризм може сприяти збереженню та реставрації сакральних споруд та артефактів, що привертає до регіону інвестиції. Також, під час розвитку туризму на території Закарпаття може з'являтися попит на сувенірні вироби та інші товари, які пов'язані з мистецтвом. Це може стимулювати розвиток ремесел та художньої майстерності в регіоні [27, с. 142].

Крім того, економічний фактор може впливати на збереження та розвиток сакрального мистецтва через фінансування реставраційних та консерваційних робіт з боку держави або приватних інвесторів. Наприклад, багато храмів та монастирів на території України потребують ремонту та реставрації [33, с. 295].

Фінансування цих робіт може здійснюватись з бюджету держави, благодійних фондів або приватних інвесторів. Такі заходи можуть допомогти зберегти та відродити унікальні зразки сакрального мистецтва на

території України. Також, економічний фактор може впливати на популяризацію сакрального мистецтва на території України. Наприклад, проведення різноманітних культурних заходів, фестивалів та виставок можуть привернути увагу до сакрального мистецтва, підняти його престиж та зробити більш доступним для широкої аудиторії. За умови вдалого комерційного підходу можливе існування музейних експозицій та виробництва сувенірів, які могли б вивчати історію сакрального мистецтва, його майстерність, різні стилі та розвиток на різних територіях України [32, с. 85].

Спочатку опишемо Сакральне мистецтво та його історичні витоки і становлення та часові, і просторові структури Київської Русі. Сакральне мистецтво часів Київської Русі відображає духовний світ того часу та є важливим елементом культурної спадщини України. На території Київської Русі виникла багата традиція сакрального мистецтва, яка розгорнулася на фоні християнської релігії та місцевих поганських вірувань [35, с. 47].

Основними напрямками сакрального мистецтва того часу були іконопис, розписи костелів та храмів, скульптура, витинанки та інші види декоративно-прикладного мистецтва. Особливо видатними є іконописні школи Київської Русі, які розвивалися на території сучасної України, Росії та Білорусії. У процесі створення ікон використовувалися різні техніки та матеріали, зокрема емаль, яка надавала іконам особливої краси та блиску. Скульптура та архітектура того часу також відображають різноманітність релігійних переконань та технічні досягнення майстрів. Досягненнями сакральної скульптури того часу можна вважати монументальні скульптури князів та церковних діячів, які виконувалися з каменю або дерева [17, с. 141].

Однією з цікавих особливостей сакрального мистецтва часів Київської Русі є використання українськими майстрами не лише традиційних матеріалів, таких як дерево, камінь чи метал, але і вивчення техніки скловаріння. Відомо, що у X–XI століттях на території Київської Русі було

створено багато сакральних об'єктів зі скла, таких як ікони, віконні відливи, лампади, дзвони, або просто вікна та дзеркала. Наприклад, у Київській Русі ікони зі скла виготовляли у техніці фузінгу – спеціального виду скловаріння, при якому різнокольорові шматочки скла склеюються разом та розплавляються при високій температурі, створюючи витончені малюнки та візерунки. Також на території Київської Русі відомо використання техніки емалювання на склі для створення сакральних предметів. У цій техніці кольорові порошки емалі наносили на скляну поверхню та нагрівали до високої температури, при якій емаль розплавлялася та утворювала гладкий шар з блискучими кольорами. Звичайно, такі техніки виготовлення сакральних предметів були дуже складними та вимагали високої майстерності, тому сакральні об'єкти зі скла часто були дуже цінними та шанованими серед населення [35, с. 45].

Наприклад, у селі Колочава, що знаходиться в Закарпатській області, знаходиться церква святого Йосифа, яка датується XVII століттям. Церква є пам'яткою архітектури та культурної спадщини України. Вона привертає до себе багатьох туристів, що може сприяти збереженню та розвитку сакрального мистецтва в цьому регіоні. У селі також знаходиться ремісничий центр, де можна придбати сувеніри, виготовлені місцевими майстрами [33, с. 296].

Сакральне мистецтво є невід'ємною частиною культури багатьох народів світу, включаючи Україну та місто Київ. Основними чинниками розвитку сакрального мистецтва є релігійні переконання та практики, а також соціокультурний контекст того часу, коли ці твори були створені. У світі сакральне мистецтво зазвичай було сприяло релігійним ідеям та ритуалам, і часто було створене на замовлення церковних організацій [39, с. 125].

Однак з часом, особливо у період Ренесансу, сакральне мистецтво стало важливим чинником розвитку мистецтва загалом, зокрема живопису, скульптури та архітектури. В цей період виникли багато відомих творів

сакрального мистецтва, таких як скульптура Давида Мікеланджело, фрески Сікстинської капели та готичні кафедральні собори. В Україні сакральне мистецтво розвивалося в рамках християнства, яке було прийнято в країні вже від VII століття. У середньовіччі сакральне мистецтво в Україні було пов'язане з православною церквою, і його основними формами були іконопис, мозаїка та церковна архітектура. Пізніше, в епоху бароко та рококо, українське сакральне мистецтво збагатилося новими формами, такими як різьблення по дереву та золотарство [10, с. 83].

У Києві, як і в інших містах України, сакральне мистецтво розвивалося протягом століть. На території міста збереглися багаті пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва, які відображають історію релігійного життя міста. Одним з найбільш відомих символів Києва є Києво-Печерська лавра, що є центром православної віри в Україні. У монастирі зберігається багато цінних пам'яток, зокрема ікони, фрески, розписи та інші зразки сакрального мистецтва [38, с. 95].

Також на території Києва знаходиться Софійський Собор – пам'ятка архітектури XI століття, яка є одним з найвизначніших символів міста. У соборі зберігається багато стародавніх ікон, мозаїк, фресок та інших зразків сакрального мистецтва. Незважаючи на те, що Київ був переважно православним містом, на території міста збереглися інші церкви та каплиці інших християнських конфесій, які також мають свої цінні пам'ятки сакрального мистецтва. У Києві також є багато музеїв, які зберігають і експонують пам'ятки сакрального мистецтва. Наприклад, Музей ікони, який містить найбільшу в Україні колекцію ікон з різних епох та регіонів світу. Також у Києві знаходиться музей «Київська Русь», де можна побачити експонати, пов'язані з релігійним життям давньоруських князівств [18, с. 151].

Чернігів – це місто на півночі України, яке було одним з найважливіших культурних та релігійних центрів Київської Русі. У зв'язку з цим, Чернігів має багату історію сакрального мистецтва, яка починається зі створення перших церковних споруд. Однією з найвідоміших пам'яток Чернігова є Спасо-

Преображенський кафедральний собор. Цей собор був збудований у XII ст. та має велике історичне значення для України. У соборі зберігається значна кількість художніх творів, зокрема фрески зображують сцени з біблійних історій, а також портрети святих та апостолів. Ще одна пам'ятка сакрального мистецтва Чернігова – це Спасо-Преображенський монастир, заснований у XII столітті. У монастирі зберігається значна кількість церковних ікон та інших релігійних артефактів. Також у Чернігові є Борисоглібський кафедральний собор, який був збудований у XI столітті. У цьому соборі зберігаються відомі давні ікони, такі як «Богоматір Борисоглібська» та «Христос зі Святими». Крім того, Чернігів має багату традицію народного сакрального мистецтва, яке виявляється у створенні різноманітних обрядових предметів, таких як писанки, вишивки, різні види декоративної різьби та інших художніх виробів [4, с. 41].

Наведемо деякі важливі приклади відображення сакрального мистецтва у Чернігові. Кафедральний собор Чернігівської Богородиці є одним з найвидатніших зразків сакрального мистецтва на території України. Зведений у XI – XII століттях, цей собор є головним храмом Чернігова та пам'яткою архітектури, історії та мистецтва княжої епохи [4, с. 215].

Собор Чернігівської Богородиці є прикладом ранньоруської архітектури, що поєднує в собі елементи бізантійської та київської шкіл. Особливістю цього храму є те, що він має дві п'ятигранні апсиди на східній та західній стінах, що робить його унікальним серед інших храмів того часу [4, с. 37].

Сакральне мистецтво представлене в іконографії та декоративному оздобленні храму. Внутрішнє оздоблення собору складається з іконостасу та фресок. Іконостас складається з 5 рядів ікон, на яких зображено святих та події з Біблії. Фрески, які збереглися в соборі, були написані у 17 столітті та зображують біблійні сюжети та історії святих. Декоративні елементи храму також виконані у стилі раннього Руського мистецтва, зокрема, візерунки на арках та колоннах, гравюри на балках та дверних полотнах [15, с. 32].

Успенський Собор Чернігівського духовного училища - це ще один церковний пам'ятник міста Чернігова, який є яскравим представником

сакрального мистецтва України (Рис. А 2). Собор знаходиться на території Чернігівського духовного училища і був зведений у 1695 – 1700 роках. Цей собор є прикладом барокової архітектури та має багату історію. У період з 1760 по 1767 роки була проведена реконструкція собору, яку очолив архітектор І.І. Меженцев [15, с. 31].

Успенський Собор Чернігівського духовного училища зберігає багато цінних релігійних ікон та фресок. Наприклад, на склепінні хрестильної каплиці зображені сцени з життя Ісуса Христа, а в соборі можна побачити ікони зображення Пресвятої Богородиці, апостолів, святих та інших біблійних персонажів. Також слід зазначити, що Успенський Собор Чернігівського духовного училища має вражаючу внутрішню прикрасу, що складається з численних фресок, купольних живописів та ікон. На куполі церкви зображено Христа Пантократора, а на стінах – сцени з життя Ісуса Христа та інших біблійних персонажів [31, с. 10].

Церква св. Параскеви в Чернігові – це пам'ятка архітектури з часів Київської Русі, збудована у XI столітті. Ця церква є одним з найдавніших сакральних споруд в Україні та Європі. Архітектурно, церква св. Параскеви - це типовий зразок київської архітектури XI століття. Вона має прямокутну форму та складається з невеликої прибудови на заході та апсиди на сході. Центральна частина церкви підкреслена високими круглими куполами. У середині церкви св. Параскеви зберігаються декілька давніх фресок. Вони були відновлені під час реставраційних робіт в XIX та XX століттях. Фрески зображують святого Іллю та святого Георгія на конях, а також інших святих та біблійних персонажів. Загалом, церква св. Параскеви є важливим культурним та історичним об'єктом Чернігова та України. Вона є свідченням релігійного життя та мистецтва на Київській Русі та зберігається як пам'ятка національного значення. Таким чином, можна зробити висновок, що економічні фактори можуть стимулювати розвиток сакрального мистецтва на території України. Туризм та розвиток ремесел можуть допомогти зберегти та відродити традиції мистецтва, що є важливим аспектом культурної спадщини України [4, с. 55].

Сакральне мистецтво є одним з найважливіших аспектів культури у Львові. Місто має багату історію та культурний спадок, що відображається у численних пам'ятках архітектури та мистецтва. Одним з найбільш визначних сакральних об'єктів Львова є Катедро Святого Юра, заснована у XIII столітті. Ця готична споруда славиться своїми витонченими лініями та складними орнаментами [14, с. 147], (Рис. А 3).

Ще одним важливим сакральним об'єктом є Латинська каплиця, розташована у середмісті Львова. Це одна з найстаріших каплиць міста, заснована в XVII столітті. Каплиця відома своєю величною архітектурою та витонченими фресками. Також до відомих сакральних споруд Львова належать церква Святого Онуфрія, костел Святого Миколая, церква Святого Пантелеймона та інші. У Львові також є багато музеїв, які присвячені сакральному мистецтву та історії релігії, такі як Музей історії релігії, Музей ікон та Музей книги. Сакральне мистецтво в Львові є важливою складовою культурного спадку міста та зберігається у численних пам'ятках архітектури та мистецтва, що відображають різні епохи та стилі [9, с. 20].

Отже, сакральне мистецтво є важливою складовою культури як у світі, так і в Україні. У світі спостерігається постійний розвиток сакрального мистецтва під впливом різних факторів. Одним з основних чинників розвитку є зміна релігійних та світоглядних уявлень суспільства. Вплив нових ідей, толерантності та мультикультуралізму сприяє збагаченню та розширенню сакрального мистецтва. Україна, як країна з багатою історією та сильними релігійними традиціями, також вносить свій внесок у розвиток сакрального мистецтва. Національне мистецтво та фольклор впливають на створення унікальних сакральних творів, які відображають духовність та культурну спадщину українського народу. Багатство українського сакрального мистецтва виявляється у використанні традиційних мотивів, символіки та релігійних образів.

1.2 Типологія творів сакрального мистецтва

Твори сакрального мистецтва можна розподілити на кілька типів в залежності від їхнього призначення та способу виконання:

- архітектурні твори сакрального мистецтва. Цей тип творів включає храми, каплиці, монастирі, синагоги та інші будівлі, призначені для богослужінь та релігійних обрядів. Архітектурні твори сакрального мистецтва можуть бути виконані у різних стилях, від давньоримського та готичного до барокового та модерністського;

- ікона є одним з найбільш поширених типів сакрального мистецтва в Україні. Ікона - це зображення святого, яке має велике духовне значення для віруючих. Ікона може бути написана на дереві, металі, склі, тканині та інших матеріалах. Українські іконописці відрізняються своєю унікальною майстерністю та традиційними технологіями виконання;

- скульптура. Скульптура сакрального мистецтва може бути виконана у різних техніках та з різних матеріалів. Вона може зображати святого, ангела, Богородицю та інших релігійних персонажів;

- вітражі є візуально ефектним видом сакрального мистецтва. Вони можуть бути виконані зі скла, кольорового пластику та інших матеріалів. Вітражі зображують різні сцени з Біблії, святих, ангелів та інші релігійні мотиви;

- мозаїки - це техніка виконання зображень, складних з малих кольорових кубиків (тесер);

- художні текстильні вироби – тип творів, що: включає рушники, хоругви, стяги та інші текстильні вироби, призначені для оформлення храмів, проведення релігійних обрядів та ритуалів;

- книжкове мистецтво – тип творів, що включає: рукописні та видані книги з релігійною тематикою, які містять ілюстрації та орнаменти. Також до книжкового мистецтва можна віднести творення шрифтів та ініціалів.

- музика в релігії виконує важливу роль – тип творів, що включає: хорові твори, релігійні пісні, гімни, та інші музичні композиції, які виконуються під час богослужінь та інших релігійних заходів;

- ритуальні предмети. Цей тип творів включає крижму, мир, кадило, свічки та інші предмети, що використовуються під час богослужінь та релігійних обрядів;

- фрески та розписи є одними з найстаріших форм сакрального мистецтва, вони можуть бути виконані на стінах, стелях та інших поверхнях, що дозволяє створювати великі та вражаючі зображення святого, ангела, Богородиці та інших релігійних персонажів [18, с.149].

Сакральне мистецтво відображає віру, релігію, духовність та інші важливі аспекти культури та цінностей суспільства. У залежності від культури та історії, сакральні твори можуть відрізнятися за формою, змістом та значенням [39, с. 142].

Одним з найпоширеніших типів сакрального мистецтва є іконопис. Ікона - це зображення святого, ангела, Бога або Богоматері. Ці зображення можуть бути виконані на різних матеріалах, таких як дерево, скло, метал, камінь або папір. Ікона має символічне значення, вона є засобом вираження духовних цінностей та ідеалів, які прагнуть втілити в життя люди, які вірять у Бога. Ще одним типом сакрального мистецтва є архітектура церков та храмів. Архітектура церков - це складна сакральна форма мистецтва, яка охоплює візуальні та просторові аспекти [43, с. 15].

Церковна архітектура відображає релігійні та духовні традиції, а також символіку та містичність віри. Крім того, архітектура церков відіграє важливу роль у формуванні сакрального простору та візуальної комунікації між Богом та вірянами. Іншим типом сакрального мистецтва є релігійна скульптура. Скульптура може відображати різні релігійні теми, від зображення святих та ангелів до більш абстрактних символів та сцен з Біблії [19, с. 159].

Сакральне мистецтво є досить складним та різноманітним явищем, яке можна розглядати з різних поглядів. Однак, якщо зосередитися на

філософських аспектах, то можна сказати, що сакральне мистецтво відображає духовну культуру народу, його вірування, традиції та світогляд. У сакральних творах мистецтва найчастіше відображаються різноманітні символи та образи, які відображають особливості духовного світу народу [1, с. 429].

Одним з найбільш поширених символів сакрального мистецтва є хрест (Рис. А 4). У християнській культурі хрест символізує жертву та спасіння, а також з'єднання з Богом. В Україні хрест є невід'ємною частиною народних звичаїв та традицій, що стосуються вірування [16, с. 27].

Ще одним поширеним символом є образ Богородиці, який символізує духовну матір та заступницю. У сакральних творах мистецтва часто можна побачити образи святих та ангелів, які відображають духовну владу, захист та покровительство [19, с. 61].

Також у сакральному мистецтві поширені зображення святкових обрядів, які відображають різноманітні аспекти релігійної культури та традицій народу. Наприклад, українські писанки відображають різноманітні символи та образи, які стосуються різних аспектів життя та вірування. Сакральне мистецтво є досить складним та різноманітним явищем, яке можна розглядати з різних поглядів. Однак, якщо зосередитися на філософських аспектах, то можна сказати, що сакральне мистецтво відображає духовну культуру народу, його вірування, традиції та світогляд. У сакральних творах мистецтва найчастіше відображаються різноманітні символи та образи, які відображають особливості духовного світу народу [37, с. 69].

Одним з найбільш поширених символів сакрального мистецтва є хрест. У християнській культурі хрест символізує жертву та спасіння, а також з'єднання з Богом. В Україні хрест є невід'ємною частиною народних звичаїв та традицій, що стосуються вірування [39, с. 132].

Ще одним поширеним символом є образ Богородиці, який символізує духовну матір та заступницю. У сакральних творах мистецтва часто можна

побачити образи святих та ангелів, які відображають духовну владу, захист та покровительство [35, с. 43].

Також у сакральному мистецтві поширені зображення святкових обрядів, які відображають різноманітні аспекти релігійної культури та традицій народу. Наприклад, українські писанки відображають різноманітні символи та образи, які стосуються різних аспектів життя та вірування [12, с. 75].

Окрім цього, можна розглядати типологію творів сакрального мистецтва з погляду соціальної філософії, яка розглядає мистецтво як засіб формування та регулювання соціальних відносин у спільноті. Продовжуючи свої роздуми про типологію сакрального мистецтва, можна зазначити, що це не тільки мистецтво, а й своєрідна форма спілкування з найвищими силами. Кожен тип творів сакрального мистецтва має свої особливості та функції, але вони всі мають спільну мету - висловити віру та пошану до найвищого. Наприклад, ікони, які є одним з найпоширеніших видів сакрального мистецтва, не лише є предметами декору, а й виконують роль посередника між божественним та людським світом. Вони є символами віри та молитви, що сприяють зближенню людини зі святими та Богом [21, с. 148].

З іншого боку, розписи на стінах церков та монастирів виконують функцію навчання та просвітлення. Вони передають біблійні історії та події, що допомагає вірним зрозуміти глибинний зміст своєї віри та відчутти її живу реальність.

Окрім того, сакральне мистецтво може виконувати й естетичну функцію, яка полягає в тому, щоб зберегти та передати нащадкам культурні цінності. Візантійські мозаїки, готичні катедрали, індійські храми та інші види сакрального мистецтва не лише є святинями світової культури, а й єдиною зберігальницею мистецького досвіду, який передається з покоління в покоління. Ще одним елементом який можна охарактеризувати як одним із типів сакрального мистецтва це – мистецтво релігійного одягу та прикрас [59, с. 375].

Мистецтво релігійного одягу охоплює вироби, які призначені для носіння в рамках релігійних церемоній та обрядів. Це можуть бути різні види одягу, включаючи ряси, мантиї, каптани, хітони, сукні, шарфи, шапки та інші вироби. Історія релігійного одягу сягає глибокої давнини і пов'язана зі зміною релігійних уявлень, культурних традицій та звичаїв. Відповідно, вироби релігійного одягу можуть відрізнятися за своїм виглядом, стилем та змістом в залежності від конкретної релігії, культури та епохи [6, с. 348].

Одним з прикладів релігійного одягу є каптан, який є одним з найбільш розповсюджених видів одягу серед духовенства різних релігій. Каптани можуть мати різні форми та стилі, але вони часто прикрашені символами, що мають релігійне значення, такими як хрести, зірки, п'ятикутники та інші [40, с. 39].

Ще одним прикладом релігійного одягу є ряса, яка є типовим одягом для католицьких священиків. Ряси зазвичай мають чорний колір та можуть мати різні довжини та стилі. Вони також можуть бути прикрашені різними символами, які мають релігійне значення [41, с. 127].

У мистецтві релігійного одягу також важлива роль приділяється техніці та матеріалам, з яких виготовляються вироби. Наприклад, релігійні одяги традиційно виготовлялися з дорогих тканин, таких як шовк, бавовна, льон та інші. Мистецтво релігійного одягу охоплює вироби, які призначені для носіння в рамках релігійних церемоній та обрядів. Це можуть бути різні види одягу, включаючи ряси, мантиї, каптани, хітони, сукні, шарфи, шапки та інші вироби. Історія релігійного одягу сягає глибокої давнини і пов'язана зі зміною релігійних уявлень, культурних традицій та звичаїв. Відповідно, вироби релігійного одягу можуть відрізнятися за своїм виглядом, стилем та змістом в залежності від конкретної релігії, культури та епохи. Одним з прикладів релігійного одягу є каптан, який є одним з найбільш розповсюджених видів одягу серед духовенства різних релігій. Каптани можуть мати різні форми та стилі, але вони часто прикрашені символами, що мають релігійне значення, такими як хрести, зірки, п'ятикутники та інші. Ще одним прикладом релігійного одягу є ряса, яка є типовим одягом для католицьких священиків. Ряси зазвичай

мають чорний колір та можуть мати різні довжини та стилі. Вони також можуть бути прикрашені різними символами, які мають релігійне значення [9, с. 17].

У мистецтві релігійного одягу також важлива роль приділяється техніці та матеріалам, з яких виготовляються вироби. Наприклад, релігійні одяги традиційно виготовлялися з дорогих тканин, таких як шовк, бавовна, льон та інші [28, с. 65].

У протестантизмі релігійний одяг зазвичай більш простий, порівняно з католицизмом та православ'ям. Протестанти вірять, що духовне життя людини не повинно бути залежним від зовнішніх форм та символів [40, с. 38].

Одним з основних видів релігійного одягу у протестантизмі є недільний костюм. Він складається зі звичайного костюма, який може бути чорного, темно-синього або сірого кольору. Жінки можуть носити спідниці до коліна та блузки з відкритими плечима, але без глибокого декольте. Крім того, у протестантизмі є деякі групи, які носять спеціальний одяг. Наприклад, квакери носять однотонні костюми та білі краватки, а Аміші носять традиційний одяг з темної тканини та чорних капелюхів. У більш консервативних протестантських групах, таких як п'ятидесятники та баптисти, може бути обмежений вибір одягу. Наприклад, жінки можуть носити спідниці тільки до підлоги, але не до коліна [24, с. 99].

В цілому, у протестантизмі релігійний одяг має скромний вигляд та не має складних символів, які є характерними для інших релігійних традицій [39, с. 101].

Мистецтво релігійних прикрас має давню історію, що пов'язана з релігійними обрядами та традиціями. Християнство, іслам, юдаїзм, буддизм та інші релігії мають свої власні види прикрас, які використовуються в релігійних обрядах та церемоніях [40, с. 42].

Одним з найбільш поширених видів релігійних прикрас є хрест, який є символом християнства. Хрест може бути виготовлений з різних матеріалів, таких як золото, срібло, дерево, скло, каміння та інші. Він може мати різні форми та оздоблення, які відображають традиції та культуру різних релігійних

спільнот. Іншим видом релігійних прикрас є намисто, яке також може мати різні символічні значення. У християнстві, наприклад, намисто може містити різні хрести та інші релігійні символи, що підкреслюють віру та духовність вірян. Також важливим видом релігійних прикрас є кільце, яке може символізувати вічність, єдність та любов. У католицькій церкві, наприклад, кільце використовується під час весільного обряду, щоб підкреслити обітницю вірності та любові [29, с. 12].

Ще одним видом релігійних прикрас є браслети, які також можуть мати релігійні символи або текст зі священних писань. У буддизмі, наприклад, браслети можуть мати мантри, які вірянин повинен повторювати вірі заради духовного зростання [25, с. 433].

Основні матеріали для виготовлення релігійних прикрас можуть варіюватись залежно від традицій та культурної спадщини різних релігій. Деякі з найбільш поширених матеріалів для виготовлення релігійних прикрас включають:

- золото та срібло – ці метали використовуються для виготовлення релігійних прикрас, таких як хрести, намиста, кулони, каблучки та браслети; драгоцінні та напівдрагоцінні камені - такі як рубін, сапфір, емаль, агат та інші, використовуються для прикраси хрестів, намист, кілець та інших релігійних прикрас;

- дерево – виготовлення різних релігійних прикрас, таких як різні види хрестів, розаріїв та ікон, може використовуватись дерево;

- тканина – тканинні прикраси, такі як шарфи, шали, капелюшки, можуть виготовлятись з шовку, бавовни, льону та інших матеріалів;

- перли – нитки перлів використовуються для прикрашання намист, браслетів та інших релігійних прикрас [40, с. 41].

Крім цих основних матеріалів, релігійні прикраси можуть містити інші елементи, такі як скло, кришталеві кульки, кристали та інші [3, с. 138].

Також, слід описати унікальні речі, які використовуються в прикрасах різних релігій: Перо. В деяких індіанських релігіях перо вважається святим

матеріалом. Його використовують для виготовлення прикрас, які прикрашають святині [29, с. 58].

Кістки та роги тварин. У деяких релігіях кістки та роги тварин використовуються для створення прикрас, які символізують віру в божественність тварин та їхню силу [29, с. 57].

У багатьох культурах кістки та роги тварин мають велике сакральне значення і використовуються як символи релігійного і культурного спадку. В деяких релігіях вважається, що тварини мають надприродну силу і здатні захистити своїх вірних прихильників. У деяких культурах, зокрема серед індіанців Північної Америки, кістки та роги тварин використовуються для виготовлення прикрас, які прикрашають святині. Наприклад, кістки бізонів використовуються для створення кулонів, браслетів та сережок, які символізують силу та мужність цієї тварини, а також надію на захист і благословення богів. В інших культурах, наприклад в ісламі, використовуються кістки капсул, які містять святі мощі. Ці мощі розглядаються як священний реліквіяр, який наділяється особливою силою. У християнській релігії роги та кістки тварин також можуть мати своє значення. Наприклад, у середньовічній Європі ісландський монах, Св. Брендан, вважався покровителем мореплавців та рибалок. Іноді зображення Св. Брендана супроводжували рогами, що символізувало його здатність "виявляти" рибу та вести мореплавців до нових місць злову. Отже, кістки та роги тварин відіграють важливу роль в релігійних віруваннях і використовуються як символи сили, мужності, захисту та благословення [30, с. 130 – 135].

Значення релігійних прикрас може відрізнятись в залежності від релігії та культури. У багатьох випадках прикраси виконують роль символів, які виражають віру та духовність людини. Наприклад, у християнстві хрест є однією з найбільш відомих релігійних прикрас, яка символізує жертву та спасіння [39, с. 131].

У деяких релігіях прикраси можуть використовуватися для поклоніння богам або богиням. У інших випадках прикраси можуть використовуватися для вираження поваги до святих, ангелів або інших надприродних істот. Крім того, релігійні прикраси можуть виконувати роль амулетів або талісманів, які призначені для захисту від зла, хвороб або невдачі. Наприклад, у індійській культурі чакри, які є прикрасою для рук, вважаються амулетами, які забезпечують захист та духовне благополуччя. Щодо пера та кісток, то вони можуть мати важливе сакральне значення в релігійних культурах, де вони використовуються для створення прикрас, які символізують силу, мудрість, владу або інші властивості. Наприклад, в індійській традиції павичі пера використовуються для створення прикрас, які символізують красу та благодать. Релігійні прикраси мають велике значення для багатьох релігій, вони можуть символізувати віру, духовність та різні аспекти релігії. Матеріали, з яких виготовляють прикраси, можуть бути дуже різними, від металу та каменів до кісток та пера. Релігійні прикраси є важливою частиною релігійної культури та історії, і вивчення їх може допомогти краще зрозуміти релігійні практики та переконання [5, с. 51].

Отже, твори сакрального мистецтва є важливою складовою духовної та культурної спадщини людства. Їх типологія включає різноманітні форми виразності, що відображають релігійні, міфологічні та духовні концепції різних культур. Однією з ключових категорій творів сакрального мистецтва є архітектура сакральних споруд, таких як храми, собори, мечеті, пагоди тощо. Ці споруди відображають велич і святість релігійних об'єктів та служать місцем для проведення релігійних обрядів та церемоній. Іншою важливою категорією є сакральне живопис, яке має на меті передати релігійній тематиці через образи та символи. Релігійні ікони, алтарні картини та фрески є прикладами сакрального живопису, які сприяють візуальному вираженню духовності та віри. Також до типології творів сакрального мистецтва відносяться релігійні скульптури та різьблення. Вони можуть бути представлені у вигляді статуй,

розписів, архітектурних деталей тощо. Ці твори втілюють символіку та образотворчі засоби, що допомагають сприйняти релігійний зміст.

РОЗДІЛ II.

СПЕЦИФІКА ТЕХНОЛОГІЇ ХУДОЖНЬОЇ ЕМАЛІ У ВИГОТОВЛЕННІ ТВОРІВ САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

2.1 Художня емаль як елемент декору в сакральному мистецтві

Художня емаль – це техніка декорування металу шарами скляних порошоків, що випалюються при високій температурі. Ця техніка була відома ще в Стародавньому Єгипті та Месопотамії, але найбільш популярною стала у Візантії, де вона була часто використовувана для декорування храмів та ікон [44, с. 64].

У Давньому Єгипті в епоху Середнього царства у 2500- 2400 роках у виготовленні прикрас (браслетів, діadem) застосовувати виїмчасту та псевдо-перегородчасті емалі. Це точені вставки перегородки зі смальти і дорогоцінних каменів [46, с. 160].

У сакральному мистецтві художня емаль може використовуватися для створення різноманітних елементів декору, таких як мозаїка, ікони, кувальди та інші релігійні атрибути [11, с. 155].

Найчастіше емаль використовують для створення ікон, де вона слугує для підсилення виразності образів . Завдяки великій кількості кольорів та можливості комбінувати їх, художня емаль дозволяє створювати дуже яскраві та барвисті образи, які відображають духовний зміст релігійних ікон [37, с. 11].

Окрім ікон, художня емаль може використовуватися для декорування інших релігійних атрибутів, таких як панaгії та хрести, а також інші предмети, які мають символічне значення у релігії. Такі атрибути зазвичай виготовляють з металу, а потім покривають шарами скляних порошоків, що випалюються при високій температурі [38, с. 92].

Художня емаль є одним із найпоширеніших елементів декорування ікон (Рис. А 5). Вона використовується для підкреслення образів святих, декорування галунок, рамок, позолочених та позолотних елементів. Художню емаль можна наносити як на металеву основу, так і на скляну. Найпоширенішою технікою художньої емалі в іконах є «клейкова» техніка. У цій техніці емаль наносять на металеву поверхню іконостаса, а потім випалюють в печі. Щоб досягнути максимальної стійкості до зносу, до емалі додають різні добавки – наприклад, свинцеву глазур [3, с. 145].

Ікони з художньою емаллю дуже популярні в Україні, адже вони не тільки мають високу художню цінність, а й є прекрасним прикладом традиційного українського ремесла. На відміну від більшості інших матеріалів, емаль зберігає свій колір і властивості протягом довгого часу. Також, застосування художньої емалі у створенні ікон дозволяє використовувати багато різних кольорів і надавати іконам більшу глибину та насиченість [48, с. 7].

Одним з яскравих прикладів застосування художньої емалі у сакральному мистецтві є ікона «Покрова Пресвятої Богородиці». На цій іконі головні образи зображені за допомогою художньої емалі на металі, що дозволило надати їм особливого блиску та вишуканості. Олександра Барбалат – відома українська художниця, яка спеціалізується на техніках художньої емалі. У своїй творчості вона часто використовує елементи сакрального мистецтва, зокрема ікони. Барбалат О. створює ікони з використанням техніки холодної емалі, яка дозволяє створювати неповторні колірні переходи та глибину зображення. Вона віддає перевагу традиційному стилю іконопису, але додає до нього свій власний авторський почерк [52, с. 17].

У творчості Барбалат можна помітити вплив не лише української традиції іконопису, але й інших культур. Наприклад, в її роботах можна знайти елементи японської каліграфії та мистецтва зен. Одним з найбільш вражаючих творів Барбалат О. є ікона "Матері Божої «Троєручної», яка була створена з використанням холодної емалі на мідному листі. Зображення Матері Божої має

вишукані деталі та неповторний колірний градієнт, що додає зображенню особливої краси та магії. Творчість Олександри Барбалат вражає своєю технічною майстерністю та авторським підходом до традиційного іконопису. Її роботи дарують глядачеві радість та духовну наснагу [19, с. 159].

Художня емаль займала важливе місце в декоративному мистецтві Київської Русі. Це було видно в емалевих виробках, які використовувалися в церковній архітектурі та іконостасах, а також в прикрасах посуду, зброї, різноманітних предметах побуту, а також у багато інших виробках [6, с. 343].

В Київській Русі художня емаль використовувалася для декорування дверей храмів, а також в іконостасах. Такі вироби виготовлялися за допомогою техніки ковкого металу, до яких потім додавали емалеві вставки. Із застосуванням художньої емалі пов'язувалися і такі важливі пам'ятки архітектури, як Софійський собор, Десятинна церква, Спасо-Преображенський собор та багато інших. У той час художня емаль також використовувалася для декорування посуду та зброї. На початку XI ст. з'явилися перші зразки емальованого скляного посуду, який став дуже популярним серед високопосадових осіб. У середині XII століття з'явилася техніка емалювання мідних посудин, яка дозволяла отримувати найрізноманітніші візерунки і орнаменти [18, с. 146].

Вона також використовувалася для прикраси зброї, особливо для прикраси щитів та наплічників, які наділяли воїна статусом та могутністю. Як елемент декору сакрального мистецтва, має також важливе значення в просторово-часовому аспекті. Вона зберігається протягом десятиліть і століть, зберігаючи свій колір та блиск. Це дає можливість насолоджуватися не лише її красою та майстерністю, але і вивчати історію, традиції та культуру певної епохи [12, с. 195].

Це дозволяє передати певні символічні зображення та образи, що є важливими для релігійної та культурної спадщини. Наприклад, у християнському мистецтві, художня емаль часто використовується для зображення святих, апостолів, іконостасів та інших релігійних елементів. Крім

того, художня емаль може бути використана для декорування архітектурних елементів сакральних споруд, таких як куполи церков, фрески та інші деталі. Це дозволяє створити враження цілісності та гармонії між всіма елементами в просторі [23, с. 109].

Наукова стаття Олександри Барбалат «Художня емаль Київської Русі» (2010) присвячена дослідженню історії та особливостей застосування художньої емалі в Київській Русі. У роботі авторка розглядає різні аспекти використання художньої емалі в мистецтві Київської Русі, такі як технології виготовлення, художні прийоми та мотиви, які використовувалися при створенні різноманітних виробів [2, с. 55].

У своїй статті Барбалат О. розглядає художню емаль як важливий елемент декору в мистецтві Київської Русі. Вона відзначає, що художня емаль була широко використовувана у виготовленні предметів релігійного призначення, таких як ікони, хрести, ризи та інші. Авторка зазначає, що використання емалі дозволяло майстрам створювати надзвичайно складні та красиві орнаментальні мотиви на виробах. Барбалат також звертає увагу на технології виготовлення художньої емалі на Київській Русі. Вона описує різні методи виготовлення емалевих виробів, такі як чеканка, гравювання та викладання кольорової емалі. Авторка також досліджує художні прийоми, які використовувалися при створенні емалевих виробів, такі як використання різних кольорів емалі та створення зображень за допомогою рельєфу. У цій науковій роботі Барбалат О. також звертає увагу на мотиви, які використовувалися в художній емалі Київської Русі [2, с. 51].

Художня емаль виступає одним із найбільш витончених та складних досягнень мистецтва. Вона використовується у багатьох культурах світу, але особливо виділяється в сакральному мистецтві. Як елемент декору, художня емаль зустрічається у різних виданнях сакральних текстів, ікон, хрестів та інших об'єктів [25, с. 432].

У середньовічній Європі художня емаль використовувалась у католицьких та православних церквах, щоб прикрасити релігійні об'єкти, такі

як ікона, ковчег та вітвар. У Східній Європі художня емаль стала широко поширеною під час правління Київської Русі.[18, с. 147].

Емалювання ікон та інших сакральних предметів здійснювалися за допомогою технік холодного і гарячого емалювання. У китайському мистецтві художня емаль знайшла своє застосування в дизайні стародавніх сакральних предметів, таких як бронзові вази та церемоніальні зброї. У ісламському мистецтві емаль використовується як елемент декору в мечетях, медресе та інших сакральних будівлях. Загалом, художня емаль стала популярним елементом декору в сакральному мистецтві, завдяки своїм витонченим кольорам та приємному на дотик глянцевою покриттю. На протязі століть вона переживала різноманітні модифікації та зміни, відбиваючи дух того часу і культури, у якій вона була створена. Це явище виступає одним із найбільш витончених та складних досягнень мистецтва. Вона використовується у багатьох культурах світу, але особливо виділяється в сакральному мистецтві. Як елемент декору, художня емаль зустрічається у різних виданнях сакральних текстів, ікон, хрестів та інших об'єктів [10, с. 99].

У середньовічній Європі художня емаль використовувалась у католицьких та православних церквах, щоб прикрасити релігійні об'єкти, такі як ікона, ковчег та алтар. У Східній Європі художня емаль стала широко поширеною під час правління Київської Русі. Емалювання ікон та інших сакральних предметів здійснювалися за допомогою технік холодного і гарячого емалювання. У китайському мистецтві художня емаль знайшла своє застосування в дизайні стародавніх сакральних предметів, таких як бронзові вази та церемоніальні зброї. В ісламському мистецтві емаль використовується як елемент декору в мечетях, медресе та інших сакральних будівлях [33, с. 295].

Загалом, художня емаль стала популярним елементом декору в сакральному мистецтві, завдяки своїм витонченим кольорам та приємному на дотик глянцевою покриттю. На протязі століть вона переживала

різноманітні модифікації та зміни, відбиваючи дух того часу і культури, у якій вона була створена [35, с. 45].

Це було важливим елементом декору в сакральному мистецтві Візантії, що займала значну територію на сучасній території Східної Європи, Близького Сходу та Середземномор'я. Візантійське мистецтво розвивалося протягом більш як 1000 років, з чого більшість часу була переважно християнською державою, і мистецтво було віддано на службу церкві [32, с. 83].

Історично вона виникла в Візантії на початку періоду Християнської ери і з того часу була широко використовувана в декоруванні сакральних споруд, таких як храми та ікони. Емаль була використовувана для створення різних предметів, включаючи прикраси, вази та ікони [9, с. 7].

Саме іконопис був одним з головних напрямків використання художньої емалі в сакральному мистецтві Візантії. Візантійські іконописці використовували емаль для створення блискучих деталей у різних сюжетах та сценах, зображених на іконах. Вони також використовували її для створення більш стійких елементів декору, таких як віночки та прикраси, що використовувалися в декоруванні рамок [45, с. 288].

За часів Візантійської імперії емаль була також використана для декорування царських палат та інших сакральних споруд. Наприклад, царський палац в Константинополі (сучасний Стамбул) був прикрашений мозаїками та панелями з емалі, що створювали блискучі та кольорові ефекти в інтер'єрі. У XVIII – XIX ст. художня емаль почала набувати нових форм і функцій у сакральному мистецтві. Зокрема, вона стала популярною серед європейських художників, які використовували її для створення орнаментів та прикрас на релігійних предметах, таких як келихи, хрести, ікони та інші релігійні предмети [12, с. 80].

У Франції та Англії у XVIII ст. почали виробляти емалеві портрети святих та інших релігійних фігур, що відображало поширення католицизму та англіканської церкви. Такі портрети були відомі як «емалеві мініатюри» та

виконувалися на металевих пластинах зі смальти. У Франції також виробляли емалеві медалі, які були прикрасою на храмових різних предметах. У XIX ст. художня емаль продовжила розвиватися як елемент декору в сакральному мистецтві. Наприклад, в Італії художники-емальєри створювали складні композиції на храмових стінах та стелях. Відомий італійський художник Джузеппе Рімбауді створив емалеву картину «Благовіщення» для каплиці в палаці Квірінале в Римі [12, с. 125].

У світі художня емаль використовувалась для декорування різних релігійних предметів, зокрема, ікон, крестів, писанок та інших релігійних виробів. Найбільш популярними формами художньої емалі в світі стали різнокольорова клоїзоне та різьблена емаль [6, с. 352].

У XX столітті художня емаль як елемент декору в сакральному мистецтві продовжувала використовуватись, хоча її застосування стало менш поширеним. Один з прикладів такого використання можна знайти у роботах української художниці Марії Приймаченко, яка використовувала емаль як один з елементів своїх картин [36, с. 188].

У той же час, художня емаль також знайшла своє застосування в мистецтві ювелірної справи, де вона використовувалась для створення прикрас та інших предметів. Водночас, відмінності в технології та доступності матеріалів призвели до зміни стилю та техніки виконання емалевих виробів. У тому ж столітті, художня емаль залишалась популярним матеріалом для створення художніх виробів, зокрема в сакральному мистецтві. У різних країнах світу, в тому числі і в Україні, розвивалися різні напрями та техніки виробництва емалевих виробів [10, с. 93].

Особливо видатними майстрами в цій галузі були французькі емальєри - зокрема, Жюль Масселот та Андре Арле, які створювали складні композиції з використанням різних технік та кольорів емалі [7, с. 79].

Українські майстри також розвивали виробництво художньої емалі у сакральному мистецтві, зокрема використовуючи її для створення ікон та інших предметів церковного обряду. Одним з найбільш відомих українських майстрів,

які використовували художню емаль, була Олександра Барбалат, про яку ми вже згадували раніше. У ХХ ст. художня емаль також знайшла своє застосування у виготовленні різних сувенірних виробів та прикрас, які мали декоративну функцію. В цілому, розвиток технологій та новітніх матеріалів в ХХ ст. відкрили нові можливості для використання художньої емалі в сакральному мистецтві та в інших галузях мистецтва [12, с. 11].

У ХХІ ст. художня емаль продовжує залишатися важливим елементом декору у сакральному мистецтві та мистецтві загалом. Сучасні митці використовують емаль як матеріал для створення сучасних інсталяцій, скульптур, прикрас та інших художніх об'єктів. У країнах Європи та США популярними є майстер-класи з художньої емалі, де учасники навчаються технікам роботи з емаллю та створюють власні художні твори. Також у цьому столітті з'явилися нові технології виготовлення емалевих виробів, які дозволяють створювати більш складні та деталізовані композиції [23, с. 108].

У сакральному мистецтві художня емаль використовується для прикраси церковних реліквій, ікон, хрестів та інших предметів культу. Вона додає цим предметам особливу красу та символічне значення. Наприклад, в Україні в сучасному християнському мистецтві художня емаль використовується для прикраси ікон, інтер'єру церков та створення сакральних образів. У таких творах емаль виконує не тільки декоративну, але і символічну функцію, передаючи віру та духовність митця [12, с. 197].

Окрім того, художня емаль використовується і в сучасному дизайні інтер'єру та предметів побуту, додаючи їм ексклюзивність та оригінальність. У ХХІ ст. художня емаль знову стала популярною в креативному середовищі та відзначається в творчості багатьох сучасних художників та митців. Вона застосовується як елемент декору від сучасного мистецтва до прикрас інтер'єру та предметів побуту [10, с. 91].

Сучасні художники застосовують різноманітні техніки та матеріали для створення художньої емалі, включаючи традиційну емаль на міді, а також скляну та керамічну емаль. Вони також використовують новітні технології, такі

як емаль на силіконовій основі, що дозволяє створювати більш складні та деталізовані роботи. Сучасні художники-емальєри створюють як декоративні, так і мистецькі роботи, включаючи скульптуру, картини та інші форми мистецтва. Вони поєднують традиційні техніки та стилі з сучасними тенденціями, такими як мінімалізм та абстракція [12, с. 195].

Також варто зазначити, що художня емаль все ще застосовується в сакральному мистецтві, включаючи розписи ікон та релігійних об'єктів. У цьому контексті вона використовується для створення деталей, які додають глибини та багатства візуальному враженню зображень [34, с. 318].

Сьогодні, художня емаль залишається важливим елементом декору в сакральному мистецтві. Це відбивається в різноманітних сучасних проєктах, які використовують традиційні техніки та матеріали емалювання. Одним із найвідоміших прикладів використання художньої емалі в сакральному мистецтві є «Вікна Собору» Марка Шагала в Єрусалимському соборі Святого Якова. Ці вікна були створені в 1962 році та є одним з найвідоміших творів художника. Художня емаль також використовується в сучасних проєктах створення ікон. Наприклад, у мистецтві Віктора Тітова, який спеціалізується на створенні ікон у східнослов'янському стилі, часто використовуються техніки емалювання, щоб додати багатство та різнобарв'я до його творів. Український художник-емальєр Леонід Пантєєв також активно використовує емаль в своїх творчих роботах. Він створює різноманітні сакральні предмети, такі як хрести, ікони та місця для молитви, використовуючи техніки емалювання. Нарешті, художня емаль залишається популярною серед сучасних художників, які працюють у різних мистецьких жанрах [10, с. 68].

Наприклад, художник Ліза Первак використовує емаль для створення великих скульптур та інсталяцій, які виставляються в галереях та музеях у всьому світі [26, с. 250].

Одним з найцікавіших проєктів, який використовує художню емаль як елемент сакрального мистецтва, є Собор Святого Вітта у Празі, Чеська Республіка. У 2017 році було встановлено нову органічну скляну або

кришталеву фонтанчик з емаллю на одній з головних капітелей собору. Він був створений художником Марком Чженом, який використовує свої унікальні техніки відтворення образів на склі та емалі. Фонтанчик має форму кристала та має розміри близько 1,5 метра в діаметрі. Він складається з 1300 плиток з емалі, які відтворюють візерунок сонячних променів. Це є унікальним не тільки тому, що він використовує художню емаль у сакральному мистецтві, але й тому, що він поєднує традиційне використання сучасної технології та поєднує її із органічними матеріалами [47, с. 304].

Собор Святого Вітта – це один з найвідоміших храмів Чехії, розташований у Празі на Празькому Граді. Церква була заснована у 1344 році, але будівництво сучасного собору розпочалося в 1873 році і тривало більше століття [52, с. 17 – 18].

Одним з найбільш вражаючих елементів декору собору є віконні розетки, які виконані з художньої емалі. Вони були створені відомим чеським художником Йозефом Манезем, який здійснив свої роботи у 20-х та 30-х роках ХХ століття. Розетки були виготовлені в техніці холодної емалі, що дозволило їм зберегти свою яскравість та колір протягом багатьох десятиліть [20, с. 7].

Кожна з них відображає різні сцени з біблії та інших релігійних історій. Наприклад, на одному з елементів декору зображена сцена Поклоніння пастухів в Ночі народження Ісуса Христа, а на іншій – Христос з апостолами в Останню Вечерю. Розетки з художньої емалі Собору Святого Вітта є не лише елементом декору, а й цінним джерелом історії та культури. Вони вражають своєю красою та мистецьким майстерством і є одним з найбільш визначних прикладів використання художньої емалі в сучасному сакральному мистецтві [25, с. 434].

Одним з унікальних елементів декору є художня емаль, яка використовувалася для створення вітражів, мозаїк та інших декоративних елементів. У каплиці святого Венцеслава, яка знаходиться у Соборі Святого Вітта, можна побачити прекрасний вітраж з художньою емаллю. Цей вітраж створений у 30-х роках ХХ століття за дизайном відомого чеського художника

Альфонса Мухи (Рис. Б 6). Він зображує святого Венцеслава, патрона Чехії, у традиційному одязі з коронами на голові та мечем у руках. Вітраж розкривається у великому готичному вікні та створює ефект світла та кольору, який перетворює каплицю на місце спокою та медитації [20, с. 34].

Отже, художня емаль може бути застосована на різних поверхнях, таких як метал, скло або кераміка, і вона може приймати різні форми, включаючи емальові ікони, вітражі, скульптури та ювелірні вироби. Її техніка дозволяє художникам створювати вражаючі образи святості, ангелів, святих та інших релігійних символів. Що стосується сакрального мистецтва, художня емаль відіграє важливу роль у створенні атмосфери спокою, святості та містичності. Вона додає розкіш та естетичне задоволення сакральним об'єктам, роблячи їх більш видовищними та привабливими для спостерігачів. Таким чином, художня емаль є невід'ємною частиною сакрального мистецтва, яка вносить глибину, красу та духовність у сакральні твори. Вона сприяє піднесенню духовного досвіду вірян та створенню неповторних шедеврів, що вражають своєю естетикою та символікою.

2.2 Техніко-технологічні особливості методів використання художньої емалі

Художній метал – це метал, який використовується для створення художніх виробів, таких як прикраси, статуетки, різьблення, гравюри та інші декоративні вироби. Для створення художнього металу використовуються різні матеріали, зокрема золото, срібло, мідь, латунь, бронза та інші метали. Художня емаль – це спосіб розпису на металі, який полягає в нанесенні на поверхню металевого виробу рідкісних пігментів, змішаних з розплавленим склом або кришталевим порошком (Рис. А 6). Після нанесення емалі на метал, виріб піддається обпалюванню в печі при високій температурі, щоб емаль злилася з поверхнею металу [53, с. 33].

Для створення творів сакрального мистецтва з використанням художньої емалі, майстри використовують техніку тиснення, гравірування, філіграні,

кування та інші техніки обробки металу, які допомагають створювати складні форми та деталі. Такі техніки дозволяють майстрам створювати твори сакрального мистецтва з високим рівнем деталізації та мистецької якості (Рис. Б 7). Звичайно, залежно від типу виробу, який потрібно створити, використовуються різні технології обробки металу. Варто згадати кілька найбільш поширених методів.

Лиття – метод полягає в тому, що розплавлений метал наливають у форму, де він охолоджується та затвердіває. Лиття використовують для створення ювелірних виробів, декоративних та побутових виробів. Для лиття можуть використовуватися різні метали, такі як золото, срібло, бронза та інші [51, с. 15].

Кування – метод полягає в обробці металу за допомогою кувадла та молотка. Кування дозволяє створювати складні форми, згинаючи та згущуючи метал за допомогою різних інструментів. Цей метод використовують для створення різноманітних декоративних виробів, у тому числі й для сакрального мистецтва [50, с. 83].

Паяння – метод використовують для з'єднання двох металевих деталей за допомогою спеціальної паяльної маси. Цей метод зазвичай використовують для створення ювелірних виробів, а також для ремонту металевих виробів (Рис. Б 8).

Емалювання – метод полягає в покритті металу шаром емалі, яка після випалювання утворює різні кольорові візерунки. Цей метод використовують для створення різноманітних декоративних та сакральних виробів [49, с. 8].

Різьблення – метод полягає в обробці металу за допомогою різців, які утворюють різноманітні візерунки та орнаменти на поверхні металу.

Залежно від типу виробу, художній метал може використовуватися різними способами та технологіями. Наприклад, для створення маленьких сакральних виробів, таких як наприкладечко-хрестик або медальйон з іконою, можуть використовуватися методи лиття та паяння [51, с. 9].

Для більших сакральних виробів, таких як хрести, свічники та інші елементи оздоблення храмів, можуть використовуватися методи кування, різьблення та емалювання. Наприклад, хрест може бути виконаний з бронзи або іншого металу за допомогою ковки та різьблення, а потім покритий емаллю для створення різноманітних кольорів та візерунків. У сакральному мистецтві також можуть використовуватися різні техніки обробки металу для створення декоративних виробів, таких як хрестильний хрест, святкові та обрядові рушники та інші елементи прикрас. Наприклад, для створення хрестильного хреста можуть використовуватися методи ковки та паяння, а потім покриття емаллю та прикрашення дорогоцінними каменями [51, с. 11].

Важливою особливістю використання художнього металу у сакральному мистецтві є те, що вироби повинні мати не тільки художній вигляд, але й символіку, яка пов'язана з релігійними обрядами та традиціями. Тому художники, які працюють з художнім металом у сакральному мистецтві, повинні мати глибокі знання та розуміння духовної складової своєї роботи, щоб створювати вироби, які не тільки красиві, але й належним чином передають традиції та значення, які пов'язані з релігією та культурою. Це може включати знання релігійних символів, історії церкви та релігійних обрядів, а також досвід виконання робіт для сакральних споруд [49, с. 24].

Наприклад, при створенні сакрального виробу можуть використовуватися різні символи, такі як хрест, руни, зірки та інші, які мають своє значення та сприйняття в релігійних традиціях. Також, при створенні сакральних виробів, які будуть використовуватися для обрядів та церемоній, важливо враховувати функціональність та безпеку виробу, щоб запобігти пошкодженню виробу та важливих релігійних обрядів. Отже, створення сакральних виробів з художнього металу - це складний та відповідальний процес, який вимагає не тільки майстерності у роботі з металом, але й глибоких знань та розуміння релігійних традицій та культурних значень [62, с. 22].

Художня емаль – це техніка декорування поверхні металевих виробів шаром склоподібного матеріалу, який після спекання стає дуже твердим і

довговічним. Це процес вимагає високої майстерності та технічної освіти. Художню емаль можна використовувати для створення творів різного виду, включаючи сакральне мистецтво (Рис. Б 9). У сакральних виробках зазвичай використовуються яскраві кольори та багато деталей, що символізують релігійні зображення та ідеї [49, с. 3].

Існують різні техніки художньої емалі, такі як «роздільна» (техніка, в якій скляна емаль наноситься на поверхню виробу, розділену тонкими металевими дрібницями), «вирізування» (техніка, в якій емаль наноситься на вглибленість металевої поверхні) та «світло з-під дверей» (техніка, в якій емаль наноситься на металеву поверхню без підкладки, що створює враження скляних вікон). Вона використовується для створення різних видів виробів, таких як ікони, релігійні прикраси, амулети, келихи, а також у реставрації та консервації сакральних виробів. Її можна зустріти у різних культурах та традиціях мистецтва, включаючи китайську, японську, турецьку, російську, французьку та інші [60, с. 15].

Художня емаль – це вид мистецтва, який має декілька функцій і застосувань. Основна функція художньої емалі - це декоративне оздоблення різних предметів: від прикрас до келихів та інших посудин. Емаль може додати глибини, кольору та деталізації до поверхні виробу, створюючи привабливий естетичний вигляд [62, с. 14].

Крім того, художня емаль може мати і символічне значення, особливо у сакральному мистецтві. Наприклад, емаль може використовуватися для створення ікон, які мають релігійне значення для християнства та інших релігій (Рис. Б 10). Художня емаль також може мати практичне застосування, зокрема виготовлення ювелірних виробів, стильних годинників та інших предметів розкішного дизайну [56, с. 151].

Техніка емалювання дозволяє митцям використовувати широку палітру кольорів і ефектів, що дозволяє їм втілювати свої творчі ідеї у різноманітних формах та виробках [57, с. 41].

Художня емаль використовується в різних галузях мистецтва та ремесел.

1. Ювелірне мистецтво: емаль використовується для створення прикрас, таких як сережки, кулони, брошки, браслети, обручі та інші прикраси.

2. Сакральне мистецтво: емаль використовується для створення сакральних образів, ікон, хрестів, релікваріїв та інших предметів, що мають релігійне значення (Рис. В 11).

3. Декоративно-прикладне мистецтво: емаль використовується для декорування різноманітних предметів, таких як вази, тарілки, чаші, свічники, пляшки для алкоголю, годинники та інші.

4. Художній розпис: емаль може використовуватися як матеріал для художнього розпису на картині, скульптурі або іншому предметі.

5. Архітектура: емаль використовується для створення розкішних мозаїк на фасадах будівель та інших архітектурних елементах.

6. Нумізмати́ка: емаль може використовуватися для створення монет та медалей.

7. Художні ремесла: емаль використовується для створення різних виробів, таких як кинджали, мечі, шлеми, щити та інші предмети.

8. Художня емаль є дуже універсальним матеріалом, який може бути використаний для створення різноманітних виробів та предметів мистецтва.

Сутність художньої емалі полягає в тому, що це техніка художньої обробки поверхонь, яка використовує емалі – порошок скла, розчинений в розчиннику, щоб створити різнокольорові шари на поверхні металу. Це дозволяє художникам створювати деталізовані і яскраві зображення з великою кількістю кольорів та переходів [55, с. 14].

Художня емаль використовується у різних галузях мистецтва, включаючи сакральне мистецтво, прикладне мистецтво, прикраси, меблі та інтер'єри. Також є декілька технік емалювання, таких як *cloisonné*, *champlevé*, *plique-à-jour* та інші, які забезпечують широку різноманітність у творчому процесі та дозволяють використовувати художню емаль для різних стилів та форм мистецтва [49, с. 65].

Художня емаль вимагає від митця пильності, вміння та досвіду, але дозволяє створювати витончені та складні шедеври, які зберігають свою красу та оригінальність протягом багатьох століть (Рис. В 12). Художня емаль – це скляний порошок, який виплавляється на поверхні металу за допомогою високих температур, щоб створити різноманітні декоративні ефекти. Існує кілька технік використання художньої емалі: cloisonné – це техніка, при якій рельєфні стінки (cloisons) металевого каркасу заповнюються різнокольоровими шарами емалі. Кожен кольоровий шар розташовується окремо і виплавляється в пічі, щоб створити витончений малюнок. Техніка «cloisonné» була використана в історичних творах сакрального мистецтва, таких як ікони, прикраси і різьблені елементи [54, с. 35].

«Роздільна» (французькою – «cloisonné»). Ця техніка полягає у виготовленні дротових або тонких листів металу контурів, які потім накладаються на поверхню виробу, щоб утворити зони для розміщення емалі. Потім в емаль заливається в зони, витворені металевим контуром, і випалюється в печі. Коли емаль затвердіє, металеві контури можуть бути відшліфовані і поліровані, щоб отримати рівну поверхню [50, с. 114].

Техніка «роздільна» є однією з найстаріших і найскладніших технік художньої емалі. Ця техніка була розроблена ще в III ст. до н.е. в Сході, але вона стала популярною в Європі в середні віки. У цій техніці художник використовує тонкі дроти або тонкі листи металу, зазвичай міді, які накладаються на поверхню виробу, утворюючи різноманітні зони або контури [52, с. 17].

Для створення (cloisonné-емалі) потрібні наступні етапи.

1. Підготовка основи. Спочатку потрібно підготувати основу виробу, яка може бути виготовлена з різних матеріалів, таких як золото, срібло, мідь або нікель. Основа повинна мати різноманітні глибини, рельєфи і канали, які будуть заповнені емаллю.

2. Виготовлення контурів. Потім художник виготовлює тонкі дроти або тонкі листи металу, які згодом стануть контурами для зон емалі. Контури

закріплюються на основі виробу за допомогою клейких розчинів, що забезпечують їх фіксацію на місці (Рис. В 13).

3. Нанесення емалі. Після цього емаль наноситься на ділянки, що утворилися між контурами. Емаль може бути різного кольору, які вибирають в залежності від дизайну. Зазвичай кольори емалі наносять в декілька шарів для досягнення глибини і насиченості кольорів. Зони з емаллю повинні бути заповнені до країв контурів, щоб уникнути протікання емалі під час випалювання [52, с. 18].

«Вирізування» – це техніка, яка включає в себе вирізання глибоких ривків в поверхні металу, що потім заповнюються різнокольоровими емалевими шарами. Після випалювання в печі метал виявляється в тому місці, де раніше був рельєф, і створюється рельєфний ефект. «Champlevé» використовують для створення сакральних виробів, таких як чаші для обіду, підсвічники та інші релігійні предмети. Техніка «вирізування» (французькою – «champlevé») полягає у вирізуванні глибоких западин у металевій поверхні, які потім заповнюються емаллю. Спочатку на металеву поверхню наносять захисний шар воску або смоли, який захищає невидолблені ділянки від емалювання. Потім відрізки металу видаляються, залишаючи западини для емалювання. Далі емаль наносять на поверхню виробу і випалюють в печі, де вона розплавляється та наповнює западини. Після охолодження, емаль витирають, щоб вона стала рівною з металевою поверхнею [55, с. 14].

Ця техніка була дуже популярною в середньовічній Європі для виготовлення різноманітних сакральних предметів, таких як релігійні ритуальні об'єкти, візерунки на скельних розписах та інші вироби. До сьогодні ця техніка залишається популярною серед митців, що працюють з емаллю, які створюють унікальні та детально виготовлені сакральні вироби [50, с. 112].

«Світло з-під дверей» – це техніка, при якій використовуються тонкі скляні пластинки, які виплавляються в поверхні металу, щоб створити віконця, які пропускають світло. «Plique-à-jour» надає виробам ефекту легкості та

прозорості, що робить їх ідеальними для створення сакральних виробів, таких як свічники, підвіски та інші предмети [57, с. 41].

«Світло з-під дверей» (французькою «*plique-à-jour*») – це техніка емалювання, яка використовується для створення віконць або прозорих ділянок в емалі, щоб світло могло пройти крізь неї. Ця техніка полягає в створенні тонких металевих полотен, в які виточуються вигнуті поглиблення. Потім в ці поглиблення заливається емаль, яка випікається в печі. Коли емаль затвердіє, металева рамка може бути видалена, залишаючи за собою емаль з прозорими віконцями. Ця техніка є дуже складною і вимагає високої майстерності. Вона була популярна в середньовічній ювелірній справі та сакральному мистецтві, особливо в створенні віконць у храмах. Сьогодні ця техніка все ще використовується для створення дорогоцінних прикрас та предметів мистецтва [58, с. 12].

Мальована емаль (*peinture sur émail*) - ця техніка полягає у використанні емалей як пігментів для створення картин або зображень на металевих поверхнях [50, с. 112].

Мальована емаль є однією з технік художньої емалі, в якій розчинена емаль наноситься на металеву поверхню пензлем або іншим інструментом. Як правило, ця техніка використовується для створення складних малюнків або зображень на поверхні виробу. Спочатку металева поверхня піддається підготовці, включаючи чищення, полірування та нанесення базового шару емалі (Рис. В 14). Потім художник наносить розчинену емаль на поверхню виробу пензлем або іншим інструментом, формуючи барвисті малюнки або зображення [53, с. 35].

Є дві основні техніки мальованої емалі: глазурована мальована емаль та не глазурована мальована емаль. У глазурованій мальованій емалі емаль покривається захисним шаром, що забезпечує яскравість кольору та захищає поверхню від пошкоджень. У не глазурованій мальованій емалі емаль залишається незахищеною та залежно від способу випалення може набувати матового або блискучого вигляду [64, с. 12].

Мальована емаль використовується для створення великої кількості різноманітних виробів, таких як прикраси, страви, вази, годинники та інші декоративні предмети. Вона дозволяє художникам втілювати унікальні та складні дизайнерські ідеї в життя та додає виробам додаткову красу та вишуканість [54, с. 36].

Гравювання вглиб («basse-taille») – ця техніка полягає в тому, що металева поверхня гравюється або затравлюється знизу, щоб створити глибокі рівні, які заповнюються емаллю [42, с. 5].

Гравювання вглиб (англ. «basse-taille») є однією з технік художньої емалі, яка використовується для створення зображень на поверхні металу. Перш за все, на металеву поверхню (зазвичай золото або срібло) наноситься тонкий шар емалі. Потім цей шар покривається фігурним гравюванням у формі рельєфу. Для цього можна використовувати інструменти, такі як гравери або штифти. Глибина гравювання може бути різною, що дозволяє створювати різні рівні емалі [58, с. 16].

Після гравювання, на поверхню наноситься наступний тонкий шар емалі, який заповнює видалені ділянки металу, що виникли внаслідок гравювання. Після випалення емалі в печі, поверхня виробу стає рівною, а зображення глибоким та деталізованим завдяки гравюванню. Техніка гравювання вглиб використовувалась ще в середньовіччі вікі для створення прикрас та предметів релігійної сфери, і зараз є популярною серед сучасних художників емалі [61, с. 15].

Чеканка на емалі («guilloché») – ця техніка полягає у використанні техніки чеканки, щоб створити геометричні візерунки на емалі, що заповнюють рельєфні глибини. Чеканка на емалі (англ. «stamping enamel») – це техніка нанесення зображень на поверхню металу шляхом використання спеціальних матриць і тиснення їх на емаль. Спочатку на поверхню металу наносять емаль, яка витримує високу температуру, потім на неї накладається матриця з зображенням, а зверху – тиск. Після нагрівання в печі, тиск залишає відбиток на емалі, і утворюється зображення [55, с. 16].

Також іноді використовують техніку під назвою "роздільне вирізування", яка поєднує в собі техніки «роздільна» та «вирізування». Спочатку на поверхню металу ставлять дротові контури для створення форм, а потім роблять гравюру для поглиблення емалі. Потім емаль наносять на поверхню виробу, а коли вона затвердіє, застосовують техніку чеканки для виготовлення відбитку на емалі. Ми розглянули художню емаль як техніку мистецтва, яка використовується для створення вишуканих прикрас, предметів інтер'єру, а також сакральних об'єктів. Ми детально розглянули різні техніки художньої емалі, такі як *Champlevé*, *Cloisonné*, *Plique-à-jour*, мальована емаль, гравювання вглиб та чеканка на емалі [63, с. 14].

Художня емаль є витонченою і технічно складною формою мистецтва, яка вимагає від художників знань і вмінь у багатьох галузях, від хімії і фізики до мистецтва та дизайну. Вона використовується для створення великої кількості різних виробів, від шкіряних ременів та прикрас до сакральних об'єктів, що прикрашають храми [61, с. 21], (Рис. В 15).

Отже, використання художньої емалі у сакральному мистецтві вимагає дотримання певних техніко-технологічних особливостей, що дозволяють досягти високої якості та естетичної цінності результуючого твору.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки:

1. Сакральне мистецтво є важливою складовою культурного спадку різних цивілізацій і релігій. Воно відображає духовність та релігійні переконання суспільств і зберігає їх на протязі історичних епох.

2. Історія розвитку сакрального мистецтва пройшла крізь різні епохи, стилі і культурні впливи. Вона розкривається через різноманітні форми виразності, такі як архітектура, живопис, скульптура, розпис і мозаїка.

3. Технологія художньої емалі є важливим елементом виготовлення сакральних творів мистецтва. Вона передає барви, деталі та виразність витворів, додаючи їм особливий шарм і вишуканість.

4. Художня емаль дозволяє передати символіку, містику та релігійні образи через використання різноманітних кольорів, форм та текстур. Вона створює атмосферу святості та духовності, надаючи сакральним об'єктам особливого значення.

5. Різні культури та традиції мають свої унікальні підходи до використання художньої емалі в сакральному мистецтві. Це включає різноманітні техніки, стилі та типи емалі, які використовуються для створення релігійних творів.

6. Художня емаль в сакральному мистецтві сприяє поглибленню духовного досвіду вірян, надаючи їм можливість зануритися у світ символіки, релігійних образів та містичності. Вона є мостом між матеріальним і духовним, допомагаючи відчутти присутність святого та небесного.

7. Використання технології художньої емалі у виготовленні сакральних творів вимагає високої майстерності, знання технік і матеріалів, а також врахування особливостей релігійного контексту.

8. Дослідження сакрального мистецтва та технології художньої емалі має важливе значення для збереження культурної спадщини і розуміння роль мистецтва у формуванні суспільства та духовного світу людей.

В цілому, дослідження підтверджує значущість художньої емалі в сакральному мистецтві, як важливого засобу вираження духовних ідей та створення зв'язку між людиною і світом релігії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бакович О. П. Українське сакральне образотворче мистецтво другої половини 18 ст. Історія релігій в Україні: науковий щорічник / упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. Л.: Л.: Інститут релігієзнавства філія Львівського музею історії релігії; вид-во «Логос», 2011. Книга II. 2021. № 21 – 2. С. 428 – 436. Режим Доступу: <https://www.religio.org.ua/index.php/religio/article/view/1204/1204> (дата звернення: 10.04.2023)
2. Барбалат О. Художня емаль в Україні. Матеріали до словника-довідника. Київ: Державне видавництво. 2007. с. 43 – 87.
3. Бойко Г. Скарбниця України: ювелірне мистецтво XIX – XX століть зі збірок Національного музею народної архітектури та побуту України. Київ: Фенікс. 2012. С. 137 – 144.
4. Верещак Г. І. Історія міст і сіл Української РСР: Чернігівська область. 1975. (с. 35-64), 632с.
5. Годлевська О. Сакральне мистецтво України: від традиції до новаторства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». 2016. № 22. С. 51 – 54.
6. Ісакова Н. П. Витоки, трансформації традицій українського сакрального мистецтва. Історія – Всесвітня історія та історія України. 2015. С. 343 – 352.
7. Історія українського мистецтва: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Ч. 1. Давня Русь: Київська Русь. Київ: Видавничий дім «Слово». 2009. С. 76 – 79.
8. Камінська М. М. Сакральне хорове мистецтво як один з чинників формування духовності студентів. Молодий вчений. 2018. № 11 (63). С. 175 – 177 <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/11/43.pdf> (дата звернення: 10.04.23)
9. Киянський В. О. Становлення іконопису на Україні в XIII-XVIII століттях. Київ: Наукова думка, 1985. С. 15 – 20.

10. Ковалів М. М. Художня емаль: історія, технологія, мистецтво / М.М. Ковалів. Київ: Світовид. 2016. С. 68 – 102.
11. Ковальова О. Художня емаль у сакральному мистецтві. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: мистецтвознавство. 2016. Вип. 31. С. 154 – 159.
12. Козакевич О. Сакральне мистецтво України: історія, технології, стилі. Львів: Кліо. 2015. 206 с.
13. Колесник О. Сакральне мистецтво в Україні: від давнини до сьогодення. Культурологічний вісник, № (1), 2017. С. 40 – 46.
14. Кондратюк О. І. Архітектура Собору св. Юра у Дрогобичі: історія створення та розвитку [Architecture of the St. George Cathedral in Drohobych: History of Creation and Development]. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Архітектура та мистецтвознавство. 2014. С. 141 – 147.
15. Кононенко М.М., Кононенко О.О. Храми Чернігова. Київ: Фоліо, 2006. С. 9 – 42.
16. Корольова Л. Сакральне мистецтво України: від народних звичаїв до сучасності / Л. Корольова. Київ: Либідь. 2013. 400 с.
17. Косів Р. Ікони на полотні «Страсті Христові» 17 ст. зі збірки Національного музею у Львові імені Андрія Шептицького. Студії мистецтвознавчі: Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. Архітектура. Київ, 2016. Чис. 2. № (54). С. 27 – 46: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=StudM_2016_2_5 (дата звернення: 27.03.2023)
18. Костенко О. І. Сакральне мистецтво Київської Русі: формування та розвиток. Теорія та практика сучасної науки, .2013. С. 145 – 149.
19. Кочур Н. Художня емаль як вид українського декоративно-вжиткового мистецтва: історія та особливості технології. Наукові записки

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. 2018. Вип. 2, С. 157 – 161.

20. Кулішевський І. Пражський готичний кафедральний храм св. Віта. Київ: Будівельник. 1993. С. 7 – 39.

21. Лозко Л. І. Іконопис у технології художньої емалі: традиції та новітні технології виробництва. Художня культура, № (1). 2016. С. 6 – 11.

22. Луць С. В. Творчість митців КЮД «Лобортас» у контексті українського ювелірного мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступення кандидата мистецтвознавця: 17.00.06. Львів. 2017. 325 с.

23. Малюга І. Художня емаль у контексті сучасного мистецтва / І. Малюга // Теорія та практика сучасного мистецтва. 2014. Вип. 13. С. 107 – 111.

24. Маргітайтіс П. О. Протестантський одяг і його роль у вираженні вірування / П. О. Маргітайтіс // Історія релігії в Україні: наук. зб. Вип. Київ: Інститут релігієзнавства АН УРСР, 1992. С. 98 – 106.

25. Оксана Біла. Аспекти дослідження сакрального та новітнього мистецтва. Вісник Львівської національної академії мистецтв. Вип. 22. 2018 С. 431 – 435.

26. Павленко М. Українське сакральне мистецтво ХVІІІ – ХХ століть. Київ: Видавництво Старого Лева. 2012. С. 249 – 254.

27. Пачовська О. Львів. Архітектура та містобудування ХVІІ – ХVІІІ 2009. Київ: КМ Академія. С. 47 – 52.

28. Пащенко Л. М. Символіка сакральних прикрас у світлі етнічної культури народу України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2019. Серія «Етнологія», № (12). С. 61 – 66.

29. Руденко М. Буланова Н. Релігійні прикраси / М. Руденко, Н. Буланова. К.: Видавництво «Дніпро». 1987. С. 10 – 65.

30. Сергієнко Н. М. «Св. Брендан і його мандрівки в античних і середньовічних легендах». Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Історія" 32, № 32. 2014. С.130 – 135.

31. Синенко В. Храми Чернігова. Київ: Україна, 2008, С. 9 – 25.

32. Стебловська І. "Культурний туризм як фактор збереження культурної спадщини в Україні." Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Менеджмент культурної і туристичної сфери 1. №16. 2017. С. 85 – 91.

33. Степанюк О. «Проекти реставрації сакральних об'єктів як інструмент збереження національної спадщини». Архів Київської Духовної Академії. № 42. 2017. С. 293 – 296.

34. Українське сакральне мистецтво XVIII – XX століть / Марина Павленко. К.: Видавництво Старого Лева. 2012. с. 317 – 408.

35. Шалагінова, О. О. «Символіка фрагментів архітектури як основа формування образотворчої мови сакральних споруд Київської Русі.» Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Художнє мистецтво, № 35. 2017. 43 – 47.

36. Шевченко В. Художня емаль в сучасному іконописі // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Мистецтвознавство. 2007. №12. С. 261 – 266.

37. Шевченко Т. Мистецтво художньої емалі у візуальному середовищі XXI століття / Т. Шевченко // Мистецтво і культура. 2018. Вип. 20. С. 68 – 73.

38. Шелепін О. В. Дослідження Києво-Печерської лаври. «Мистецтвознавство: теорія, історія, культурологія». Київ: Видавництво Національного університету «Києво-Могилянська академія». 2015. С. 92 – 98.

39. Шелкова Н. В. Сакральне мистецтво як вищий вияв духовного світогляду людини. Том 20. 2021. №2. С. 125 – 142.

40. Шульга О. М. Художні особливості рукодільних виробів православного ритуального одягу XIX – початку XX століття. Наукові записки Інституту народознавства НАН України. Т. 14. Київ, 2018. С. 37 – 49.
41. Шумейко І. Типологія сакрального мистецтва в контексті християнської традиції. Наукові записки Кам'янець-Подільського національного університету. Серія: Історія, № (8). 2014. С. 123 – 127.
42. Berry I. & Batchelor D. The Techniques of Painting Enamel: Volumes I & II. London: Unicorn Press Ltd. 2017. 352 с.
43. Binski P. Medieval Death: Ritual and Representation. Cornell University Press. 2005. 272 с.
44. Borgerding T. Artistic Investments: Strategies of Renaissance Artists in Patronage Markets. Journal of Economic History. 2004. с. 64.
45. Byzantine Enamel Decoration: Aspects of History, Techniques and Typology» by Chr. G. Doukellis and N. A. Chrissanthakis. 2000. с. 288.
46. Enamel: A Survey of Enamelling Techniques from Ancient Egypt to the Present" by Glenice Lesley Matthews. 1992. 160 с.
47. Jan Rojt Vit Stemberk, Jan Kramlik. St. Vitus Cathedral in Prague. Prague: Prague Castle Administration. 2015. с. 304.
48. Kelen Leslie G. Sacred Images: A Vision of Native American Rock Art. New York: Marlowe & Company. 1997. С. 1 – 10.
49. Nagel A. Collecting Enamels, Volume 2: Champlevé and Other Cloisonné. ACC Art Books. 2012. С. 3 – 68.
50. Naumov O. Foreign historiography of enamel art. National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald. 2020. № 3. С.111-117. URL: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2020.220112> (date of access: 25.04.2023).
51. Nelson Philip T. Chinese Enamel Ware: The Transitional Period, Late Ming to Early Ch'ing. University of Michigan Press. 1977. С. 7 – 24.
52. Nitsche H. & Brost A. (Eds.). Markus Heitz: Die Legenden der Albae: Dunkle Pfade. Lübbecke. 2013. С. 17 – 18.

53. O'Connor M. *The Techniques of Painted Attic Pottery*. Thames and Hudson. 2002. 143 c.
54. Osinga M. *Enamelling: Principles and Practice*. Ramsbury, Marlborough: The Crowood Press Ltd. 2003. C. 33 – 36.
55. Radford M. . *Enamelling on Precious Metals*. London: A & C Black Publishers Ltd. 2000. C. 14 – 23.
56. Salmond Wendy. «The Meaning of the Icon in Orthodox Christianity.» *Icon and Devotion: Sacred Spaces in Imperial Russia*, edited by Oleg Tarasov and Wendy Salmond, University of Washington Press. 2010. C. 141 – 162.
57. Tóth Ágnes. *Hungari, an Enamel Art: 1939 – 1949*. Hungarian National Museum. 2007. C. 7 – 72.
58. Vickery N. *Chinese Cloisonne: The Pierre Uldry Collection*. London: Bamboo Publishing Ltd. 2000. c. 7 – 16.
59. Vikan Gary. «The Art of Byzantine Empire. *The Cambridge History of Christianity*, edited by Margaret M. Mitchell and Frances M. Young, Cambridge University Press. 2006. C. 369 – 386.
60. Virtue R. *Enamelling: A Practical Guide*. Marlborough: The Crowood Press Ltd. 2012. c. 9 – 22.
61. Walker J. *The Craft of Enamelling*. Marlborough: The Crowood Press Ltd. 2012. C. 15 – 34.
62. Weber Susan. *Enameling with Professionals. Glass on Metal Publications*. 2007. C. 11 – 43.
63. Woodrow S. *Enamelling Techniques*. Ramsbury, Marlborough: The Crowood Press Ltd. 2013. C. 10 – 15.
64. Zellweger C. *The Art of Fine Enameling*. Atglen, PA: Schiffer Publishing Ltd. 1997. C. 9 – 17.